

KEYKUBADİYE SARAYI 2014 YILI SONDAJ ÇALIŞMASI

Ali BAŞ*
Şükrü DURSUN**

Özet

Keykubadiye Sarayında, günümüze oldukça harap halde ulaşabilen iki adet yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanmasına yönelik olarak başlatılan çalışma, finansmanı Kayseri Şeker Fabrikası yönetimi tarafından sağlanarak Oba Şehircilik ve Mimarlık şirketine verilmiştir. Konuya ilişkin yazışmalar ve kurul kararları alındıktan sonra sondaj çalışması Kayseri Müzesi Müdürlüğü denetiminde, Prof.Dr. Ali Baş'ın bilimsel danışmanlığında ve mimar Hayriye Livtopuz'un proje Arş. Gör. Şükrü Dursun'un ise alan sorumluluğunda 07.04.2014 tarihinde başlamış ve 17.04.2014 tarihinde sona ermiştir.

Sondaj çalışması Dört kemerli Yapı (Küçük Köşk) ve Tonozlu Yapı (Büyük Köşk) olarak adlandırılan iki yapının etrafında ve içerisinde yürütülmüş, Dört Kemerli Yapının etrafında duvarlardan birer metre mesafede sondaj çukuru açılmış, iç kısımda da zemine kadar inilmiştir. Yapının zeminin taş döşemeli olduğu görülmüş, buradan güney yönde merdivenle üst kata çıkılan basamaklar tespit edilmiştir.

Tonozlu Yapının içerisinde de temizlik çalışması yürütülmüş, bu sırada güneydoğu yönde bitişik mekânların olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, söz konusu yapının içerisinde zemine ulaşılmış, ayrıca güney yönde açığa çıkarılan duvarlar takip edilerek çok az bir kısımda kazı çalışması yürütülmüştür.

Çalışma sırasında çoğunluğu Dört Kemerli Yapıda olmak üzere çok sayıda çini ve seramik buluntular ele geçmiştir. Özellikle ele geçen figürlü örnekler Selçuklu dönemi çini sanatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Başka bir yerde yayınlanmayan sondaj çalışmasına ilişkin olarak sadece çini buluntular daha önce bir sempozyumda bildiri olarak sunulmuş, diğer buluntuların önemlileri ise bu bildiriye değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, Keykubadiye, Sondaj, Dört Kemerli Yapı, Tonozlu Yapı.

KEYKUBADİYE PALACE 2014 YEAR DRILLING WORK

Abstract

The survey aiming to prepare the measured drawings, the restitution and the restoration projects for two highly ruined structures in time in Keykubadiye Palace was financed by Kayseri Sugar Factory in charge of Oba Architecture and Urban Design. After getting the commission decisions and relevant correspondences related to the subject, the drilling work in the area was realized between 07.04.2014 and 17.04.2014 with the scientific consulting of Prof.Dr. Ali Baş and under the field controlling of Architecture Hayriye Hivtopuz and Research Assistant Şükrü Dursun.

The drilling was maintained in and around two structures: Four Arched Structure (Small Kiosk) and Vaulted Structure (Big Kiosk). The drilling pits were opened in a meter to Four Arched Structures' walls and in the interior areas the floor was reached. Not only being found out the structure's ground covered with stones but also stairs to an upper floor were revealed in the south. In the Vaulted Structure, a cleaning was done and some adjacent rooms were revealed in the southeast of this area during this cleaning work. In this direction, the floor was reached in the mentioned structure and excavation was conducted following the line of walls revealed in the south. During this work, many tile and ceramic findings, most of which are from Four Arched Structure, were encountered. Especially the examples with figures have an important place in Seljuk tile art. Although the tile findings from this drilling work were presented before in a symposium, other important findings, not published anywhere before, will be evaluated in this paper.

Keywords: Kayseri, Keykubadiye, Drilling, Four Arched Structure, Vaulted Structure

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Konya. e-mail: abas@selcuk.edu.tr

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Konya. e-mail: sukrudursun@gmail.com

Giriş

Keykubadiye Sarayı, Kayseri’de, Keykubat Dağı eteklerinde, Kayseri Şeker Fabrikası arazisi içerisinde, Şeker Gölünün doğu yönünde bulunmaktadır (Harita; Foto. 1). Kaynaklarda adından övgüyle söz edilen saraydan¹ günümüze iki yapı kalıntısı ulaşabilmiştir. Sarayın inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmazken, mevcut veriler Sultan I. Alaeddin Keykubad tarafından 1220-1226 yılları arasında inşa ettirilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bundan dolayı Sultan’ın ismine izafeten Keykubadiye olarak anılan saray Kubadiye olarak da adlandırılmaktadır². Bildiride 2014 yılında gerçekleştirilen ve daha önce yayınlanmayan sondaj çalışması ve bu çalışmalar

¹ *İbni Bibi kitabının bir bölümünde şöyle der:* "Ordu sefere çıktıktan sonra, Sultan kullarından bir grupla atının dizginini bir yere gitmek için gevşetti. Gideceği yer öyle bir yerdi ki, orayı sanki Tanrı cenneti dünyada göstermek için yaratmıştı. Havasının ılık olması yanında saba rüzgârı her zaman eliyle oraya misk dökerdi. Nehrin kıyısındaki yeşillikler, güzel sevgilinin yüzünde çıkmış olan yeni bir beni andırıyordu. Orada yasemin kâfur kutusunu açmış, menekşe gülsuyunu kendinde toplamıştı. Saba, çemenin zülfüne amber dökmüş, gülü Hoten miskiyle doldurmuştu. Böyle güzel bir yerde hâkim olan koku laleden çıkan kokuydu. Padişah orada öyle bir yere indi ki, güzellikte baharın da baharına benziyordu. Orada öyle bir saray vardı ki, alanında güneş ve ay yüz taraftan görünüyordu. Keyvan’ın hayran kaldığı o yerde hayat suyu akıtan bir çeşme vardı. O çeşmeyle dünyanın gözü aydınlanmıştı. Çevresi baştanbaşa gül bahçesi idi. Onun önünde güzel bir yeşil deniz vardı. Üzerinde göğün yüzü her zaman bulutluydu. Orada balıklar ay gibi gezinirdi. Devlet şahın sarayına sığınmıştı. Balıkların kulaklarındaki bütün halkalar atından, sırtlarındaki zırhlar gülmüşendi. Oradaki güller öyle bir ışık saçıyordu ki, sanki dünyanın gözü onlarla aydınlanıyordu. Oradaki ağaçların meyvesi ikbal meyvesi idi. Oradaki bülbüller zafer nağmeleri söylerdi. Oranın bütün meyveleri dünyanın iksiri, ağaçların gölgesi, sevgilinin dinlendiği yer idi. Dünya oraya cihan padişahı Keykubad adına ikbal mührünü vurmuştu. Âlemin Sultanı Keykubad bir süre cennet bahçesini andıran, irfan ve tasavvuf ehlinin canı ve ruhu gibi pak olan, ılık havası, Hita miskini kıskançlığa düşüren, saba rüzgârını utandıran o nezih yerde aklın ruhta, güneşin gökte, meleğin semada oturduğu gibi oturup, daha sonra yapacağı fetihleri düşünürken, bir yandan da geçmiş padişahları anlatan, nasihatleriyle padişahlara imamlık yapan, Tanrının dinini güçlendiren, yönetim işlerinde yol gösteren, saadet ve mutluluk konusunda rehberlik eden manzum bir kitap okuyordu. Seher vakti altın kılıçlı güneş, kabul edilen bir dua gibi gökte kendini gösterince, heyecanlı ve genç çavuşun sesinden göğe patırtı yükselmeğe başlayınca, Padişah bulut perdesinden ayın çıktığı gibi dışarı çıkar, dağ gibi atına biner, devlet rikabının yanında koşmaya başlardı. Bir süre o cenneti andıran ovada sevinçli ve mutlu olarak dolaşırken, her ülkeden adamlar gelir, konuşulanları ve duyduklarını ona anlatırlardı. Oradan mutlu bir şekilde evvana döner, insanlar yüzlerini oraya çevirirlerdi. Sultan daha sonra eliyle bârgâhın kapısını açar, büyük küçük herkes oraya yol bulurdu. Mir-i bâr gelenleri kabul eder, padişahın dağıttığı adaletten işler yoluna girerdi. Sonra halka açık bir sofraya otururlar, ihtiyaç sahiplerinin onunla gözleri doyardı. Oturanlar fazla vakit kaybetmeden ayağa kalkar, ayaktakiler onların yerine otururdu. Herkes o sofradan nasibini alır, hiçbir zaman kimse ondan mahrum kalmazdı. Sonra cihan fatihi oradan kalkar, saadetle başka bir evvana giderdi. Bütün ilim peşinde koşan bilginler, din, tedbir ve düşünce adamları, köleler ve ordunun ünlüleri oraya yalnız olarak girerlerdi. Orada her konudan söz edilir, her ülkeden ve her sınırdan konuşulur, yapılması gereken işlerden, hazinenin ve ordunun meselelerinden, yöneticilerin asayiş ve huzurundan, aslanın ceylanlara saldırmaması gerektiğinden, sevgi töresinden, düşmanlık belirtilerinden ve her ülkeye gönderilen cevaplardan bahsedilirdi. Bu işler de bittikten sonra Darü’sselam sofrası gibi bir sofrayı, Mir-i hân bir defa daha cihan padişahının önünde kurardı. O zaman çarşnigir huzura girer, geleneğe göre huzurda yerini alırdı. Ünlü kimselerin yaptıkları duadan sonra padişaha yiyecek gönderirdi. Yemekten sonra hepsi mutlu olarak iyi adlı cihan hâkiminin yanından ayrılırdı. Cihan padişahının huzurunda bulunmuş olan o kimseler kibirden göğe kafa tutarlardı. Ondan sonra ünlü kişiler bir defa daha padişahın dergâhını süslerlerdi. Hepsi de tanınmış kişiler ve savaşın aslanları olan eğlence arkadaşları yerlerini alırlardı. Saz ve rud çalan bütün çalgıcılar gelirdi. Neyin sesinden ve şarkı nağmesinden onların çıkardıkları seslerden sert taşların kalbi de coşmağa başlardı. Başka bir eğlence meclisi kurulunca bütün eğlence aletlerini orada hazır ederlerdi. Feleğin yüz gözüyle benzerini görmediği, zamanın kulağının özelliklerinin yüzde birini duymadığı, o mutlu padişah gece gündüz zamanını bu şekilde geçirirdi. Haftada bir defa çevgan (guy) oyunu seyreder, eğer arzu duyarsa onu daha sık yapardı. İşlerinin olmadığı bazı günler ise ava çıkardı. Şimdi sen, üç yöne gönderilmiş olan ordunun oralarda ne kahramanlıklar gösterdiğini dinle." (İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçuknâme)*, (Çeviren: M.Öztürk) C. I, II. Ankara, 1996, s. 321-324.)

² . Zeki Oral, "Kayseri’de Kubadiye Sarayları", *Belleten*, C. XVII, S. 68, 1953, s. 501. Z.Oral makalesinde Keykubadiye Sarayı ile ilgili olarak önce Selçuklu ve Osmanlı kaynaklarındaki bilgileri özetlemiş, daha sonra Kayseri’ye gittiğinde orda yaşlılar ve öğretmenlerle tartışarak bir karara vardıklarını ve Kiybad Dağı ve çiftliğine giderek gözlemler yaptıklarını, kaynaklarda geçen Keykubadiyenin buradan görünen kaynağın bulunduğu yerde olabileceğini düşündüklerini ve kaynağın yanındaki kalıntıların, arazide yüzeyde çini parçaları ile Selçuklu tuğlası diye belirttiği 0,30x0,30x005 ölçülerindeki tuğlaların bunu kanıtladığını belirtir. İbn-i Bibi’de geçen hayat suyu akıtan çeşme ile ilgili olarak da kısaca "Erkilet’in Köprüdere mevkiindeki menbadan künklerle su getirilmiş olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Bu çeşme, Kubadiye’nin içme suyu idi. Hamamlarda da bu sudan kullanılıyordu. Bu suretle Kitaplarda okuduğumuz bütün esaslar, emareler arazi üzerinde tesbit olunmuş Kubadiye bulunmuştu" der. Ayrıca sarayın isminin Kubadiye mi yoksa Keykubadiye mi olduğu sorusuna da cevap arayarak bazı kaynaklarda Kubadiye, bazılarında Keykubadiye hatta bazı kaynaklarda hem Kubadiye hem de Keykubadiye çeklinde geçtiğini belirterek daha çok sultanın isminden dolayı Keykubadiye denildiğini vurgular. Son olarak da Keykubadiye’nin ne zaman kurulduğu ile ilgili değerlendirme yaparak, Keykubadiye ile Kubadabad’ı mevki olarak karşılaştırır.

sırasında ele geçen buluntular ile mevcut yapılar değerlendirilecektir³. Sondaj sırasında ele geçen çiniler Aydın'da düzenlenen XVIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumunda tarafımızca "Keykubadiye Sarayı Sondaj Çalışması Çini Buluntuları" başlığında bildiri olarak sunulmuştur. Bu sebeple bu çalışmamızda çini dışındaki buluntulara değinilecektir.

Keykubadiye Sarayı'nın tespitine yönelik çalışmalar geçen yüzyılın ortalarında netleşmeye başlamıştır. Önceki araştırmalarda zaman zaman Beyşehir Gölü kıyısındaki Kubadabad Sarayı ile karıştırılan saray, rahmetli Zeki Oral tarafından yapılan çalışmalar sonucu keşfedilmiş ve Belleten Dergisinde yayınlanarak ilim âlemine tanıtılmıştır. Bu makalede bazı çini ve seramik parçaları ile Küçük Köşk (Dört Kemerli Yapı) diye nitelenen yapının röhlöve ve fotoğrafları da yayınlanmıştır⁴.

1964 yılında rahmetli hocamız Prof. Dr. Oktay Aslanapa bir sezonluk kısa süreli kazı çalışmasında (23-27 Haziran) mevcut kalıntıların etrafını açmaya çalışmış, yapılan bazı tespitlere rağmen kısa süreli olan bu kazı çalışması sürdürülememiştir. Yaptığı çalışmaları kazı raporu şeklinde Türk Arkeoloji Dergisinde yayınlamıştır⁵. Söz konusu yayında kazısı yapılan üç yapıyı Küçük Köşk, Üç Tonozlu Köşk ve Büyük Köşk şeklinde adlandırmış, bazı temel kalıntılarını da dikkate alarak Büyük Köşk diye tanımladığı yapının kuzeybatısında mutfak olarak belirttiği bir yapı kalıntısından bahsetmiştir. Sözü edilen Üç Tonozlu Köşk günümüzde mevcut değildir⁶.

Kazılar sırasında ele geçen küçük buluntular arasındaki çini parçalarını da çalışmasında değerlendiren O. Aslanapa buradaki motiflerin bazı Selçuklu yapılarındaki motiflerle benzerliğini kurmaya çalışmıştır.

Daha sonra, 1980 yılında Prof.Dr. Oluş Arık ve Prof. Dr. Rüçhan Arık kısa süreli kazı çalışması yürütmüş, o çalışma da bazı sebeplerle devam ettirilememiştir.

Yurdağül Özdemir söz konusu çalışmalarda ele geçen buluntular ve saraya ilişkin yayınlardan⁷ hareketle sarayın arkeolojisinin değerlendirildiği yüksek lisans tezi hazırlamıştır⁸.

Keykubadiye Sarayında, günümüze oldukça harap halde ulaşabilen iki adet yapının röhlöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanmasına yönelik olarak başlatılan çalışma, finansmanı Kayseri Şeker Fabrikası yönetimi tarafından sağlanarak Oba Şehircilik ve Mimarlık şirketine verilmiştir. Aslında konunun temelinde Mestçi Dede olarak anılan, Kayseri'de sevilen ve sayılan 92 yaşlarındaki bir zatın Dört Kemerli Yapıyı Alaeddin Keykubad'ın mezarının bulunduğu yer olarak belirtmesi yatmaktadır. Konuya ilişkin yazışmalar ve kurul kararları alındıktan sonra sondaj çalışması Kayseri Müzesi Müdürlüğü denetiminde, Prof. Dr. Ali Baş'ın bilimsel

³ Sondaj çalışması sırasında ele geçen çiniler Aydın'da düzenlenen XVIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumunda tarafımızca "Keykubadiye Sarayı Sondaj Çalışması Çini Buluntuları" başlığında bildiri olarak sunulmuştur. Bu sebeple bu çalışmamızda çini dışındaki buluntulara değinilecektir. Ayrıca söz konusu bildirim giriş bölümü ile bu çalışmamızın giriş bölümü büyük ölçüde benzer bilgileri içermektedir.

⁴ Oral, *a.g.m.*, s. 501-517.

⁵ Oktay Aslanapa, "Kayseri'de Keykubadiye Köşklere Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. XIII-1, 1964, s. 19-40.

⁶ Oktay Aslanapa, Küçük Köşk'te ayakların etrafında kazı çalışması yürütüldüğünü, taş temeller ve çini parçalarından başka bir şey bulunmadığını ve bir metre derinlikte su çıkması sebebiyle çalışmayı sonlandırdıklarını belirtmektedir. Ayrıca günümüzdeki durumuna göre oldukça sağlam görülen yapıda güney tarafta merdiven bulunduğundan söz eder. İkinci kazı alanının ise yapının elli metre kuzeyinde yarımada şeklinde göle doğru uzanan bir tepe üzerinde yapıldığını ve burada yapılan çalışma sırasında üç tonozlu küçük bir köşk olduğunu belirttiği bir yapı kalıntısına ulaşıldığını ifade etmektedir. Hemen önünde de sahil terası olduğunu ve yedi yuvarlak dilimli bir taşın bulunduğunu bunun da bir balkon veya kayıkların yaklaşabileceği bir iskele olabileceğini belirtmektedir.

⁷ Zeki Oral ve O.Aslanapa'nın yukarıda belirtilen çalışmaları dışında Mehmet Çayırdağ'ın "Kayseri'de Selçuklu Sarayları ve Köşklere", *Vakıflar Dergisi*, S. 28, Ankara, 2004, s. 237-264. isimli yayını bunlar arasında yer almaktadır.

⁸ Yurdağül Özdemir, *Kayseri Keykubadiye Sarayı Arkeolojisi*, S.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014.

danışmanlığında, Arş. Gör. Şükrü Dursun'un alan ve Mimar Hayriye Livtopuz'un ise proje sorumluluğunda 07.04.2014 tarihinde başlamış ve 17.04.2014 tarihinde sona ermiştir⁹.

Çalışmaya, Büyük Köşk olarak adlandırılan yapının güney tarafında, sonradan oluşan moloz dolgunun kaldırılmasına yönelik olarak başlanmış, alanda yapılan iki günlük çalışmada 0,20-0,30 m. arasında değişkenlik gösteren derinliğe inilerek, yüzeydeki moloz dolgu kaldırılmıştır. Bu çalışma esnasında birkaç künk parçası, tuğla parçaları, sırlı seramik parçaları ile sır altı tekniğinde yapılmış geometrik örgülü çini parçası bulunmuştur.

Büyük Köşkün etrafında sürdürülen temizlik çalışmasının tamamlanması üzerine, sondaj çalışmasına Oktay Aslanapa tarafından "Küçük Köşk" olarak adlandırılan ve yaptığımız sondaj çalışmasının da gerekçesi olan Dört Kemerli Yapıda başlanılmıştır. Madeni korkuluk ile etrafi çevrilerek bir nevi koruma altına alınan yapıda, öncelikle söz konusu korkuluk kaldırılmış, daha sonra ise yapının etrafi dört taraftan 2 m genişliğinde çevrilerek sondaj alanının sınırları belirlenmiştir (Foto. 2). Sınırlandırılan alanda ilk olarak yüzey dolgu toprağının kaldırılması yönelik çalışma başlatılmıştır. Yapının dört yönünde, ayaklardaki "0" noktalarından itibaren -0,15-0,20 m arasında değişkenlik gösteren seviyelerde toprak kazılmış ve yaklaşık 0,20 m sonra, moloz taşlı dolgu ile karşılaşmıştır. Moloz taşlı dolgunun ortaya çıkması, yapı ve çevresinin önceki çalışmalarda belli bir seviyeye kadar kazıldığını ve daha sonraki yıllarda kazılan bölümlerin tekrar doldurulduğunu göstermektedir (Foto. 3).

Temizlik çalışması ilerledikçe bazı taşınır kültür varlıkları ile karşılaşmıştır. Kuzeydoğu köşedeki ayağın yaklaşık 1.00 m güneydoğu tarafında, küçük bir alanda -0,20 ile -0,40 m kotlarında çok sayıda tek renk sırlı (turkuaz) çini parçaları ile sırlı ve sırsız seramik parçaları bulunmuştur. Aynı alanda -0,60 ile -1,00 m kotlarına inildiğinde ise tek renk sırlı örneklerin yanı sıra büyük çoğunluğu sıraltı tekniğinde olmak üzere, birkaç da lüster tekniğinde hazırlanmış çini parçaları çıkmaya başlamıştır. Kuzeydoğu ayağın yaklaşık 1,70 m kadar güneyinde, -0,70 m kotunda, elinde kürekle çalışan sakallı bir figürün olduğu, az bir bölümü eksik olan sekiz kollu çini parçası açığa çıkarılmıştır. Yine aynı alanda -0,80 m kotunda birbirlerine bakar vaziyette iki kuş figürünün (tavus kuşu ?) bulunduğu altı kollu yıldız çini parçası, -0,90 m kotunda çift başlı figür (kartal) bulunan muhtemelen sekiz kollu yıldız çini parçası, aynı kotta beyaz zemin üzerine siyah konturlarla sınırlandırılmış kobalt mavi renkli örgülü bezemenin bulunduğu plaka çini parçası, bir figürün ayağının görüldüğü kırık çini parçası, lotus formunda palmet ile rumilerin bulunduğu çini parçaları ve farklı renk ve bezemelere sahip haç kollarına ait birçok çini parçası bulunmuştur. Kazılan alanın toprak ve taş dolgulu olmasıyla birlikte, ele geçen çini ve seramik parçalarının da farklı kotlarda atıl bir durumda çıkması alanın büyük ölçüde dolgu olduğunu gösteren delillerdir¹⁰ (Foto. 4).

Kuzey cephenin doğu tarafında ise -0,50 m kotunda sırsız seramik parçaları ile yeşil sırlı seramik parçalar bulunmuştur.

⁹ Sondaj çalışmasına Prof. Dr. Ali BAŞ, Arş. Gör. Şükrü Dursun, Arş. Gör. Yurdağül Özdemir, Kayseri Müzesi Müdür Yardımcısı Hasan Elmaağaç ve Kayseri Müze Müdürlüğü Uzmanı Sezai Arık katılmıştır. Mevcut kalıntıların korunmasına yönelik olarak hassasiyet gösteren ve eserlerin restorasyonu görevini üstlenen Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş. yönetim kurulu başkanı Hüseyin Akay'ın şahsında şirketin yönetim kurulu üyelerine, şirket adına sondaj çalışması süresince ihtiyaçları karşılamak üzere görevlendirilen ve bu konuda büyük yardımlarını gördüğümüz şirketin İnşaat müdürü Mustafa Ögüdü'ye, sondaj çalışmasının ihalesini alan ve çalışma süresince daima alanda bulunan Oba Mimarlık ve Şehircilik şirketi görevlilerine teşekkür ederiz. Bilimsel danışman olarak, sondaj çalışmasının başarıyla gerçekleştirilmesinde emeği geçen, başta Sondaj çalışmasının başlangıcından sonuna kadar alanda görev yapan Arş. Gör. Şükrü Dursun olmak üzere, çalışmalara sonradan katılan Arş. Gör. Yurdağül Özdemir ile Kayseri Müzesi Müdür Yardımcısı Hasan Elmaağaç ve Kayseri Müze müdürlüğü Uzmanı Sezai Arık'a teşekkür ederim.

¹⁰ Fabrikada çalışan veya emekli olan işçiler, önceleri alanda yoğun şekilde kaçak kazı yapıldığından bahsetmişlerdir.

Doğu yönde yapılan çalışma sırasında, yapıya bitişik olarak, güneydoğu ayağın hizasından başlayarak kuzeye doğru uzanan (kuzey-güney doğrultusunda) yaklaşık 0,95 m genişliğinde bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Üst tabakası kuzeydoğu ve güneydoğu ayaklar üzerindeki "0" kotlarına göre -0,15 ile -0,35 m arasında değişkenlik gösteren duvar, kuzeye doğru devam etmektedir. Duvarın yapıya bakan batı (iç) yüzeyi düzgün kesme taşlarla örülmüşken, dış kısmı (doğu) moloz taş örgülüdür (Foto. 5). Bu bölümde kuzeydoğu ayağın doğusunda, -0,90 m kotunda, 2x1.7 cm ölçülerinde bir boncuk bulunmuştur. Pişmiş topraktan itinasız bir işçilikle hazırlanmış olan boncuk, açık turkuaz renkte sırlanmıştır. Yüzeyinde ise kısmi tahribatlar mevcuttur (Foto. 6). Aynı zamanda değişkenlik gösteren kotlarda çok sayıda seramik parçaları çıkarılmıştır. Seramiklerin geneli sırsız parçalar olup, bir kısmı da çeşitli tekniklerde hazırlanmış sırlı örneklerdir. Tamamı kırık parçalar olan seramiklerin çoğunluğu tek renk yeşil sırlıdır. Bazıları ise sigrafitto ve slip tekniğinde hazırlanmıştır. Parçalar mevcut durumda bütüncül form arz etmese de genelinin tabak ve kâse parçaları olduğu anlaşılmaktadır (Foto. 7).

Dört Kemerli Yapıda, doğu yönde açığa çıkarılan duvarın kuzeye doğru devam eden bölümlerinin ortaya çıkarılması amacıyla çalışma, duvarın her iki tarafı 0,40 m genişliğinde kazılarak kuzeye doğru uzatılmıştır. Duvarın, kuzeydoğu ayağın köşesinden itibaren kuzeye doğru 4,10 m devam ettikten sonra doğuya doğru uzanan bir bağlantısı tespit edilmiştir. Doğuya uzanan bu kalıntı dışında duvarın kuzeye devam ederek, 5,75 m sonra batıya doğru yöneldiği görülmüştür. Çalışma alanı çok fazla genişletilemediği için duvarların mahiyeti hakkında tam bir bilgi edilememiştir (Foto. 8).

Kuzey yöndeki çalışmada, kuzeydoğudaki ayağın toprak altında kalan bölümleri ortaya çıkarılmıştır. Ayağın kazı öncesi görülen kısımlarındaki süslemelerinin toprak altında daha iyi korunmuş şekilde devam ettiği, aynı şekilde kaidedeki yatay silmedeki bezemeli bölümün de büyük oranda sağlam olduğu görülmüştür. Kuzeydoğu ayak üzerindeki "0" kotuna göre -0,95 m seviyelerinde kaba yonu taş döşeli zemine ulaşılmıştır. Söz konusu alanda zeminin temizlenmesiyle bu bölümdeki çalışma sonlandırılmıştır (Foto. 9).

Kuzeydeki zeminin ortaya çıkmasıyla çalışmaya batı yönde devam edilmiştir. Cephenin ortasına yakın bir yerde mevcut kottan -0,60 m'de düzgün döşeli dört adet 21.5 x 21.5 cm ölçülerinde ve 4.5 cm kalınlığında sağlam tuğla bulunmuştur. Moloz taş ağırlıklı dolgu içerisinde ayrıca birkaç adet turkuaz çini parçası ele geçmiştir (Foto. 10).

Yapının içerisindeki dolgunun temizlenmesi amacıyla bir diğer ekiple iç kısımda çalışmaya başlanılmıştır. Dolgunun üzeri Şeker Fabrikasının atıklarıyla yapılan yaklaşık 0,10 m kalınlığında kireç harç benzeri bir tabakayla kaplı idi. İlk olarak bu tabaka kaldırılmış, tabakadan sonra yapının içerisinde yoğun olarak moloz taş dolgulu olduğu görülmüştür. -0,70 m seviyesinde kaba yonu taşlarla döşeli sert zemine ulaşılmıştır. Kuzeybatıdaki ayağın statik yapısı bozuk olduğundan burada geçici destek sistemi kurulmasına karar verilerek, bu bölümün etrafındaki dolgunun bir kısmı temizlenmeden bırakılmıştır (Foto.11).

Yapıda sağlamlaştırmaya yönelik geçici askıya alma işlemi başlatıldığı için iç kısımdaki çalışma durdurulmuştur. Şeker Fabrikası inşaat işçileri tarafından yapılan destek siteminde öncelikle çapraz tonozlar yastık görevi üstlenen kalaslarla bağlanan metal taşıyıcılarla askıya alındı (Foto. 12). Bu işlem sonrasında taşlarının büyük bölümü tamamen erimiş halde olan kuzeybatı ve güneybatı ayaklar kalın kalaslarla desteklenmiştir. Askıya alma işlemi sonlandıktan sonra iç kısımdaki çalışmaya devam edilmiştir.

Yapının içerisinde askıya alma işlemi devam ettiği sırada daha önce iç kısımda çalışan işçiler batı yöne kaydırılarak, bu bölümün açığa çıkarılmasına yönelik çalışmaya devam edilmiştir.

Güneybatı ayağın batı cephesinin alt kısmında, kuzey cephede olduğu gibi, yarım daire motiflerle süslemeli silmenin yatay olan bölümleri ortaya çıkarılmıştır. Silmenin üst kısımlara doğru uzanan bölümü ise taşların erimesi sonucu büyük oranda bozulmuştur (Foto. 13). -1,20 m seviyesinde zemine ulaşıldığından alanın tesviyesi yapılarak, batıdaki çalışma sonlandırılmıştır. Çalışmada -0,95 m kotunda kırık halde bir adet lüle bulunmuştur.

Kuzeybatı ve güneybatı ayakların kalın kalaslarla desteklenerek sağlamlaştırılmasıyla birlikte ayak aralarındaki toprağın kaldırılmasına yönelik çalışmaya başlandı. Tamamıyla moloz taşlı olan dolgunun kaldırılması sırasında güneybatı ayağın kuzeyinde -0,95 m seviyesinde çürümek üzere olan işlenmemiş ağaç parçaları bulunmuştur. Toprağın bütünüyle temizlenmesi üzerine her iki ayak tamamıyla ortaya çıkarılmıştır (Foto. 14).

Yapının dışında, güney yönde sürdürülen ikinci çalışma bölgesinde güneybatı ve güneydoğu ayaklar arasındaki bölümde düzgün kesme taşlarla örülü duvar ortaya çıkarılmıştır. Duvarın zeminden yüksekliği 1,00 m kadardır. Alanda -0,50 m seviyesinde 0,05 m kalınlığında lokal yanık bir tabakaya rastlanmıştır (Foto. 15). Güneybatı ayağın güneyinde -0,95 m kotunda sır altı tekniğinde hazırlanmış turkuaz zemin üzerine siyah renkli bitkisel süsleme bulunan haç kolu çini parçası ile aynı ayağın 1,80 m kadar güneyinde, -1.00 m kotunda iki kolu sağlam turkuaz renkli zemin üzerine siyah renkli bitkisel süsleme bulunan haç kolu çini parçası bulunmuştur.

Güneydeki ayakların arasındaki duvarın dış yüzeyi tamamen açığa çıkarıldıktan sonra, askıya alma işleminin de tamamlanmasıyla birlikte yapının içerisindeki kalan dolguların temizlenmesine başlanılmıştır. Bu süreçte güneydeki duvarın iç yüzeyinin de yine dışta olduğu gibi düzgün kesme taşlarla örüldüğü görülmüştür. İç kısımda tespit edilen en önemli verilerden birisi duvarın doğusunda, güneydoğu ayağın batı yüzeyine bitişik olarak yapılmış olan merdiven kalıntısıdır. Yapının üst bölümüne çıkış için tasarlanan merdivenin sadece üç basamağı sağlam durumdadır. Bir diğer önemli husus ise merdiven kalıntısının genişliğinde batıya doğru uzanan ve "0" kotundan itibaren -1,21 m kotunda ortaya çıkan düzgün kesme taş döşeli zemindir (Foto. 16). Oldukça düzgün olan bu döşeme yapının özgün zeminin tamamıyla bu tarzda kaplandığını göstermektedir. Ayaklar arasındaki duvarın zeminden yüksekliği -0,58 m'dir. Bu bölümde küçük parçalar halindeki tek renk turkuaz çinilerden başka buluntu çıkmamıştır.

Yapının içerisinde ve dışarısında özgün zemine ulaşıldığı için, Dört Kemerli Yapıdaki çalışma alanın temizlenmesiyle sonlandırılmıştır (Foto. 17).

"Dört Kemerli Yapı"da (Küçük Köşk) çalışmanın bitirilmesiyle birlikte çalışmaya "Tonozlu Yapı" da (Büyük Köşk) başlanmıştır¹¹. İç kısımda, tıpkı Dört Kemerli Yapı'da olduğu gibi Şeker Fabrikasının kireç harçlı görünümüne sahip atıkları ile yaklaşık 0.10 m kalınlığında bir tabaka oluşturulmuştur (Foto. 18). Söz konusu tabaka kaldırılıp, yaklaşık 0.20 m inildikten sonra güneydoğu bölümde kaba yonu taş döşemeli bir zeminin varlığı tespit edilmiştir.

Güneydoğu kemer ayağının doğusunda bulunan kapı açıklığı önünden kuzeye doğru uzanan, üst bölümü güneydoğu kemer ayağındaki "0" noktasından -0,70 m seviyede, 0,77 m genişliğinde, toprak dolgulu, harçsız moloz taşla örülmüş duvar kalıntısı bulunmuştur (Foto. 19). Hem bulunduğu yer hem de yapım özellikleri açısından sonradan örüldüğü anlaşılan duvar, yapının özgün zemininin bulunmasına yönelik çalışma sırasında ölçüleri alınıp, fotoğrafları çekildikten sonra kaldırılmıştır. Söz konusu duvardan 1,18 m kadar doğuda, tonozlu mekânın doğu duvarının

¹¹ Oktay Aslanapa'nın yürüttüğü çalışma daha çok bu yapı çevresinde gerçekleşmiştir. Hem mimari hem de buluntular anlamında önemli verilere ulaşılan yapıda özellikle mutfak bölümünden bahsedilmesi önemli bir detay olarak görülmektedir. Aslanapa kazı yaptığı tarihte yaklaşık elli yıl önce burasının bir cami olarak kullanıldığı anlatılmaktadır dediği yapının kazısı sırasında ele geçen çinileri iki grup halinde değerlendirmiş, çinilerde görülen motifleri dönemin bazı yapılarındaki motiflerle karşılaştırarak yorumlamıştır.

temelini oluşturan özgün kalıntılar çıkarılmıştır. Duvarın güneydoğu köşesinden 0,85 m kuzeyde, 1,23 m genişliğinde kapı açıklığı ortaya çıkmıştır. Doğuya açılan kapı niteliğini taşıyan açıklıkta duvardan daha dar tutulmuş eşik taşı bulunmaktadır. Eşiğin hemen batısında ise güneydoğu ayaktaki “0” noktasına göre -1,17 m seviyesinde zemin döşemesine ulaşılmıştır (Foto. 20). Dolgu toprağı olduğu için buluntu olarak sadece turkuaz renk sırlı birkaç kırık çini parçası çıkmıştır.

Çalışma sırasında güney duvardaki giriş boşluğu tamamen ortaya çıkarılmıştır. Giriş, sonraki dönemlerde, özgün açıklığın her iki yanına söve şeklinde dikey taşlar yerleştirilerek daraltılmış ve bir basamak şeklinde eşik taşı konularak genel yapısı değiştirilmiştir. Eşik taşının kuzeyinde yan duvarlar arasında kalan ikinci bir basamak taşı bulunmaktadır. Konulan bu taşlar harçsız kullanımları sebebiyle geçici bir çözüm özelliği taşımaktadır. Eşik güneydoğu ayaktaki “0” noktasına göre -0,68 m, kuzeydeki basamak ise -0,80 m seviyesindedir. Doğu duvara 1,18 m mesafede olan kapı açıklığı 1,00 m genişliğinde olup, eşik taşının kuzeyindeki basamak 1,43 m genişliğindedir (Foto. 20).

Kapının açığa çıkarılmasıyla birlikte çalışmaya yapının dışında, güneyindeki alanda devam edilmiştir. Çalışmada kapının hemen güneyinde, “0” noktasından -1,18 m seviyede oldukça düzgün kesme taşlarla döşeli zemin ortaya çıkmıştır (Foto. 21). Alanda, -0,90 m derinlikte haç koluna ait olan çini parçaları ve figürlü alçı parçası bulunmuştur. İki kırık parça halinde olan alçı parçada yürür vaziyette kabartma-kalıplama tekniğinde yapılmış bir hayvan figürü ve aralarda bitkisel süsleme yer almaktadır. Hareketli bir biçimde tasvir edilen aslan ya da köpek olabilecek figürün gövdesi büyük oranda sağlam durumda olup, baş, sağ ön ayak ve kuyruk kısmı kırıktır. Boyun kısmından kafasını sağa geriye doğru çevirdiği, arkasına baktığı anlaşılmaktadır. Bitkisel süslemede ise kıvrım daldan uzanan palmet motifi izlenmektedir (Foto. 22).

Çalışma güneye doğru genişletildiğinde kapının hemen önündeki zeminden 0,85 m güneyde 0,05 cm kadar daha yüksekte düzgün taş döşemeli ikinci bir zemin açığa çıkmıştır. Güneyde bir yapı kalıntısı olduğunu gösteren izler taşıyan bu zeminin güneye doğru devam ettiği görülmüş, fakat çalışma alanını genişletemediğimizden, tam olarak nereye kadar uzandığı tespit edilememiştir. Kapı önündeki düşük kottan sonra ikinci zeminin başlangıcında 0,67x0,54 ölçülerinde, 0,57 m yüksekliğinde, ayak veya bir kapı sövesi olması muhtemel düzgün bir blok taş çıkmıştır. Bu bloktan sonra güneye doğru uzanan bir eşik şeklindeki düzgün kesme taş, buranın kapı olma ihtimalini düşündürmektedir. Bu kalıntı, tonozlu mekânın güney kapısının hemen güneyinde bulunan bir mekânın kapısı olmalıdır (Foto. 23). Alanda yapılan çalışmada, moloz dolgulu duvar içerisinde tek renk (turkuaz) sırlı çini parçalarının kullanıldığı görülmüştür. Duvara sonradan yapılan eklemeleri veya yeniden örülmesini göstermesi açısından bu çini parçaları oldukça önem taşımaktadır. Fotoğrafları çekildikten sonra çiniler duvara zarar vermeden alınmıştır.

Doğudan, yapının iç kısmına (batıya) doğru yapılan çalışmada güneybatı ayaktaki “0” noktasından -0,29 m, kuzeydoğu ayaktaki “0” noktasından -0,60 ile -0,65 m arasında değişkenlik gösteren seviyede moloz taş döşeli özgün olmayan bir zemin bulunmuştur (Foto. 24). Bu tabaka doğru duvardan itibaren doğudaki takviye kemerine kadar kaldırılmıştır. Söz konusu bölümdeki çalışma kuzeydoğu ayaktaki “0” noktasından -0,83 ile -0,97 m arasında, güneydoğu ayaktaki “0” noktasına göre ise -1,00 ile -1,25 m arasında değişkenlik gösteren seviyelerde zeminin tesviyesi ile sonlandırılmıştır. Önceki dönem kazılarında sonra bu bölümün moloz taşlı toprakla kapatıldığı izlenirken, buluntuya rastlanılmamıştır.

Batıda, kuzey duvarın batıya olan uzantısını açığa çıkarmak amacıyla kuzeydoğu ve güneydoğu köşelerde duvar hatlarından itibaren sondaj yapılmıştır. Kuzey duvarın toprak üzerinde olan bölümlerinden 1,90 m mesafede, kuzey duvarın batı duvarla bağlantı köşesi tespit edilmiştir. Sadece temeli izlenebilen batı duvarın kalıntıları -1,17 m seviyesindedir. Diğer taraftan ikinci bir

ekiple güneydoğu köşeden itibaren batı duvarın kuzeye uzanan temel seviyesinin çıkarılmasına yönelik çalışma yapılmıştır. Her iki ekiple sürdürülen çalışma sonrasında batı duvarın hatları tam olarak ortaya çıkarılmıştır. O. Aslanapa'nın kazı yaptığı dönemdeki fotoğraflarda, batı duvarın günümüze göre daha yüksek olduğu izlenirken, günümüzde sadece temel seviyelerinin kaldığı görülmüştür (Foto. 25). Çalışmada -1,30 m seviyesinde oldukça korozyona uğramış, ancak form itibarıyla Selçuklu dönemine ait olduğu anlaşılan bir adet bronz sikke bulunmuştur. Bozulma nedeniyle sikkedeki yazılar okunamamıştır (Foto. 26).

Büyük Köşk'ün güneyindeki kapı açıklığı kenarlarına sonradan konulan dikey taşlar, eşik taşı ile kuzeyde basamak şeklinde konulan taşlar ölçülerinin alınması ve fotoğraflanmasından sonra kaldırılmıştır. Taşların kaldırılmasıyla birlikte özgün açıklığın hatları tam anlamıyla ortaya çıkmıştır (Foto. 27).

Yapının zemin döşemesinin tam olarak izlenebilmesi için yüzey toprağının atılmasına başlanmıştır. Daha önce doğuda bir bölümü tespit edilen zemin döşemesinden başlayarak batıya doğru devam eden çalışma sonucunda zemin tamamıyla ortaya çıkarılmıştır. Zeminin her yerde düzgün olmadığı görülmüştür. Bu haliyle kaba yonu taşlarla zeminin oluşturulması, taşlar üzerinde tuğla veya farklı bir malzemeyle ikinci bir zemin döşemesine yer verildiği düşüncesini doğurmuştur. Alanın temizlenmesiyle birlikte 2014 yılı sondaj çalışması sonlandırılmıştır (Foto. 28). Fotoğraf çekimi yapılarak, çalışmada ortaya çıkan bütün buluntular Kayseri Müzesi'ne teslim edilmiştir.

Sondaj çalışmasında elde edilen veriler çerçevesinde Sarayda bilimsel amaçlı kazı çalışmasına yönelik olarak Kültür ve Turizm Bakanlığına başvuru yapılmış ve Keykubadiye Sarayı Kazısı adı altında Bakanlar Kurulu Kararı ile başkanlığında 2015 yılında kazı çalışmasına başlanmıştır.

Dört Kemerli Yapı (Küçük Köşk)

Yapı, saray kompleksi olarak düşünülen alanın kuzey tarafında, göle yakın bir yerde bulunmaktadır. Sondaj çalışmasına başlamadan önce ayaklarının büyük bir bölümü toprak altında kalmakla birlikte, daha önceki çalışmalar ve mevcut veriler çerçevesinde yapıya dair bazı bilgiler edinmek mümkün olmaktadır. Yalnız önceki çalışmalarda, özellikle yapıların tanıtılması yönünde fazla bir bilgi verilmediği için, yapının toprak altında kalan kısımları konusunda aydınlatıcı bilgiye sahip değildik. Mesela O. Aslanapa'nın "Üst katı olduğunu gösteren herhangi bir işarete rastlanmamıştır. Güney tarafında görülen merdiven basamakları herhalde düz toprak dam örtünün üstüne çıkmak için kullanılmış olmalıdır"¹² diye bahsettiği merdiven basamakları gözüküyordu (Foto. 2).

Yapının etrafında ve içerisinde yapılan sondaj çalışması sonucunda yapının günümüze ulaşabilen kısımlarına dair tüm bilinmeyenlerin cevaplanabileceği verilere ulaşılmıştır.

Ayaklardaki erimeler ve bozulmalara bağlı olarak ölçülerde bazı farklılıklar görülmekle birlikte yapı dıştan dışa yaklaşık 6.00x6.00 m ölçülerindedir. Ayaklar da kare kesitli olup, her bir kenarı çok az farklılık göstermekle birlikte, ortalama 1.40 m civarındadır (Çizim 1).

Günümüze harap durumda ulaşan yapı, mevcut şekliyle dört ayağın sivri kemerlerle birbirlerine bağlanarak üzerinin çapraz tonoz ile örtülmesiyle oluşan, baldeken tarzıdır¹³. Genel kurguda dönemin kervansaraylarındaki köşk mescitlerinin alt bölümlerini yansıtan yapının

¹² Aslanapa, *a.g.m.*, s. 19.

¹³ K. Erdmann, Keykubadiye Köşkünü ele aldığı anlatımında, dört kemerli inşa tarzının kökeninde Sasani ateşgedelerinin olduğunu belirtmektedir! (Kurt Erdmann, "Keykubadiye'deki Dört Kemerli Bina Hakkında", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, 1957, s. 106.

kemerleri ile tonozu günümüze büyük ölçüde sağlam olarak gelebilmiş, kemerler dışında kalan (kemer köşelikleri) duvar örgüsüne ait yonu taşlardan, doğu ve kuzey cephedekilerin bir bölümü kalabilmiş, diğer cephelerdekiler ise tamamen kaybolmuştur (Çizim 2; Foto. 14, 17). Yıkılan bölümlerden ve eski fotoğraflarından harçlı, moloz taş örgülü duvarların büyük yonu taşlar ile kaplandığı anlaşılmaktadır. Sondaj çalışması sonucu bir bölümü toprak altından çıkarılan ayaklardan kuzeydoğu ve güneydoğudaki sağlam olmakla birlikte, kuzeybatı ve güneybatı ayaklara ait taşların bir bölümü tamamen erimiş durumdadır. Ayrıca yine 1964 yılında sağlam olarak yerinde duran tonozun sekiz kenarlı ve tonozun formuna uygun olarak dilimli yapılan kilit taşı ise günümüzde kayıptır.

1950'li ve 1960'lı yıllara ait fotoğraflarda yapının doğu, batı ve güney cephelerinin sağlam olduğu, sadece güney cephe köşelerinde bazı tahribatların bulunduğu görülmektedir. O. Aslanapa'nın makalesinde yer alan fotoğrafta sağlam olarak görülen kuzey cephedeki geometrik motiflerle süslenmiş ters U formu silmenin üst yatay kısmı tamamen kaybolmuş, düşey bölüm ise kısmen sağlam şekilde günümüze gelebilmiştir. Benzer şekilde kemer ve çevresindeki süslemeler de neredeyse tamamen yok olmuştur.

Kenarlarda iç içe geçmiş yarım daire silmelerle başlayan ve ayakların alt kısmında dönerek adeta çerçeve oluşturan süsleme programında, içteki silme daha geniş tutularak, cephede esas süslemeyi barındıran bölüm olmuştur. Silmede, farklı eksenlerde kırılmalar yaparak ilerleyen şeritlerin geçmeleriyle ortaya çıkan sonsuz karakterli on iki kollu yıldız kompozisyonu yer alır. Yıldız kompozisyonları silmenin orta ekseninde bütüncül olarak sıralanırken, silme kenarlarında kesintiye uğrayan bölümlerinde yarım halde verilmiştir. Şeritlerin geçme sistemine göre yıldızların etrafında ışınal düzlemde düzgün olmayan altıgenler ve her bir yıldız kompozisyonunun birleşme aralarında farklı geometrik şekiller görülür (Çizim 3).

Kademeli olan her iki kemerde farklı tür kompozisyonlar izlenmektedir. Üstteki kemerde kapalı geometrik şekillerin geçmeleriyle oluşan zencirek yer almaktadır. Şekillerin geçme hareketlerine göre kenarlarda daireler oluşmuş, orta eksen de düzgün olmayan altıgenler meydana gelmiştir. Altındaki kemer ise merkezde motif oyma, etrafında kazıma tekniği ile yapılmış ince çizgilerle çevrili, yan yana sıralı yarım altı kollu yıldızlarla biçimlendirilmiştir. Yıldızların birleşme kısımlarında ise üçgen şekiller belirmiştir (Çizim 3). Süsleme kompozisyonları bakımından dönemin diğer eserlerindeki düzenlemelerle paralellik izlenirken, kenar silmelerindeki yarım daireler I. Alaeddin Keykubad dönemi eserlerinden Malatya Ulu Cami batı taç kapısı ve Aksaray Sultan Han'ı revak kemerleri gibi bölümlerde de kullanılmıştır.

Yapının ayakları büyük blok taşlarla örülmüştür. Yukarıda da belirtildiği üzere kuzeydoğu ve güneydoğu ayaklar sağlamdır. Kuzeybatı ve güneybatı ayaklarda ise, özellikle daha önce toprak altında bulunan ve sondaj çalışması sonrasında açığa çıkarılan kısımlarında taşlarda erimelerin olduğu görülmektedir (Fotoğ. 9,13).

Yapının güney cephesi diğer cephelere göre daha farklı bir görünüm sergiler. Cephedeki ana kemer dışında, cephenin doğu köşesinden başlayan ve içerisi kavisli olarak düzenlenen ikinci bir kemer cephenin ortasına kadar devam ederek sonlanmaktadır (Foto. 5, 15). Sondaj çalışması öncesinde bu düzenlemenin ne işe yaradığını yorumlamak oldukça zor idi. Sondaj çalışması sonucunda, yapının güneydoğu ayağının batı iç yüzüne bitişik olarak başlayan güney yönlü üç basamağı izlenebilen merdiven ortaya çıkmıştır. Merdivenin küçük bir sahanlık yaparak batıya doğru döndüğü anlaşılmaktadır (Foto. 16). Basamakların bundan sonraki bölümü yıkılmıştır. Fakat hem basamakların konumu hem de cephedeki ikinci kemerin düzenlenişi, merdivenin yapının üzerine-üst katına- çıkışı sağlayan bir merdivenin olduğunu göstermiştir. Söz konusu ikinci kemerin içerisinin kavisli olarak düzenlenmesi insanların üst kısma çıkarken başını çarpmaması

için yapılmıştır ve Türk mimarisinde örneğini görmediğimiz bir detaydır. Basamakların batıya doğru dönüşünde alt kısımlarının mukarnaslı olarak düzenlendiği görülmektedir ki, Selçuklu döneminde benzeri merdiven uygulamalarının çoğunluğunda aynı uygulamaya gidildiği izlenir (Foto. 17).

Güney ve doğu cephelerde ayakların arasının duvarla örüldüğü, diğer cephelerde ise duvarlara yer verilmediği, buna bağlı olarak da duvarla örülen cephelerde süslemenin olmadığı, duvarsız cephelerin süslendiği görülür. Söz konusu duvarlar tahrip olduğu için yükseklikleri konusunda kesin bir şey söylemek zordur. Yalnız güney yönde üst örtüye çıkan merdiven basamakları olacağı için, burada en azından merdivenin bulunması gereken kısmın dolu olması gerekecektir. Güney cephedeki duvar hem içten hem de dıştan düzgün yonu taş, doğu cephedeki duvar ise içte düzgün yonu taş, dışta moloz taş örgülüdür.

Yapının üzeri çapraz tonoz ile örtülmüştür. Fakat buradaki uygulama basit bir çapraz tonoz yerine, çapraz tonozu oluşturan sistemde köşeden köşeye atılan kemer taşlarının tamamı kilit taşı mantığında yapılmış, ortaya ise günümüzde mevcut olmayan sekiz kenarlı bir kilit taşı yerleştirilmiştir. Zeminde, güney tarafta, merdivenin bulunduğu yerde düzgün taşlarla döşenmiş bir bölüm tespit edilmiştir. Bu döşemenin özgün olduğunu düşünmekteyiz. Diğer kısımlarda özgün döşeme taşlarının kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Yapının üzeri dışarıdan toprak kaplıdır.

Yapının ilginç yönlerinden biri de kuzey ve batı cephelerin geometrik motiflerle süslenmesine rağmen, doğu ve güney cephelerin süslenmeden bırakılmış olmasıdır. Güney cephede merdiven bulunması sebebiyle süslemeye gidilmediğini tahmin ediyoruz. Doğu cephenin süslenmeden bırakılması ise, büyük bir ihtimalle bu yönde cephenin algılanmasını engelleyecek bir yapının bulunması ile ilişkili olsa gerekir. Kuzey ve batı cephelerde yer alan ana kemerler, daha dar tutulmuş ikinci bir kemer ile kuşatılmıştır. Bu uygulama doğu ve güney cephelerde yoktur.

Yapı Anadolu Selçuklu kervansarayların bazılarında, avlu ortasında gördüğümüz köşk mescitlerinin alt kısmını hatırlatmaktadır. Ayrıca büyük ölçüde tahribata uğradığı için de üst katının olup olmayacağı konusunda da kesin bir şey söylemek zordur. Fakat böyle bir yapının, günümüzdeki konumuyla daha önceki araştırmalarda öne sürüldüğü gibi köşk olarak değerlendirilmesi oldukça zordur. Eğer bir köşk olarak yapılmış ise bir üst kat beklenilmelidir. Bu durumda da üst katın daha basit bir malzeme ile inşa edilmiş olabileceği düşünülmelidir. Aynı şekilde etrafında bilimsel amaçlı kazı yapıldıktan sonra yapının tek başına inşa edilmiş bir eser mi olduğu, yoksa başka yapılar ile ilişkisinin olup olmadığı anlaşılacaktır. Yalnız yapının etrafından daha önceki kazı çalışmaları ile bizim yaptığımız sondaj çalışması sırasında bir saray-köşk için düşünülebilecek özellikte farklı teknik ve motiflerde çok sayıda çini ile karşılaşılması, eğer malzeme başka bir yerden getirilip buralara atılmamışsa yapının ikinci bir kata sahip olabileceğini ve çinilerin de tıpkı Konya Köşkünde olduğu gibi daha basit malzeme ile yapılan üst kata ait olması gerektiğini düşündürmektedir. Çünkü ele geçen malzemeyi yapının günümüze gelebilen bölümü ile ilişkilendirmek mümkün değildir.

Tonozlu Yapı (Büyük Köşk)

Dört Kemerli yapının yaklaşık 100 m güneyinde, dört kemerli yapıya göre göl kıyısından biraz daha yüksekte, doğu-batı doğrultuda inşa edilmiş bir eserdir (Çizim 4). Günümüze büyük ölçüde tahrip olmuş şekilde ulaşmıştır.

Daha önceki çalışmalar sırasında yapının içerisinde ve etrafında yürütülen kazı çalışmaları sonrasında, binanın başka yapılarla bağlantılı olduğu ifade edilmiş ve buna dair bazı çizim ve fotoğraflar yayınlanmıştır. Bizim yürüttüğümüz sondaj çalışması da mevcut yapının içerisinde ve etrafında olmuştur. Sondaj çalışması sonucu mevcut binanın toprak altında kalan duvarları ortaya

çıkarılmış, ayrıca çıkan duvar kalıntılarında, yapının başka eserlerle de bağlantılı olduğu anlaşılmıştır.

Yapı, günümüzde iki takviye kemerinin desteklediği sivri tonoz kalıntısı şeklindedir (Çizim 5). Takviye kemerleri kesme taş, diğer kısımlar ise moloz taş ile inşa edilerek sıvanmıştır. Temizlik çalışması sonrasında yapının doğu ve batı yöne doğru, mevcut kalıntı özelliğinde birer biriminin daha devam ettiği anlaşılmıştır.

Yapının mevcut bölümlerinde hem tonozda hem de kuzey duvarda yıkılmaların olduğu görülür. Aynı zamanda güney dış duvarın kaplamaları tamamen sökülmüş, kuzey yönde ise duvar kaplamaları alt bölümde yaklaşık 50 cm yükseklikte korunabilmiş, üst kısım kaplamaları ise tamamen yok olmuştur. Tonozun üzeri dışta ince bir toprak tabakası ile kaplanmıştır (Foto. 25, 28).

Yapı hafifçe yamuk planlı bir görünüm sergilemekle birlikte içten içe yaklaşık 8.80 x 6.65 m ölçülerindedir. Duvar kalınlığı ise yaklaşık 0.75 m dir (Çizim 4).

Temizlik çalışması sonrasında, yapının etrafındaki farklı yapılar ile bağlantısının olduğu tespit edilmiştir. Güney yönde, yıkılmış olan bölümün ortasında düzgün yonu taş döşeli zemine sahip bir bölüm ile irtibatlı bir kapının olduğu anlaşılmıştır. Tarihini tespit edemediğimiz bir dönemde kapının onarım geçirdiği ve bu süreçte açıklığın daraltılarak çamur harçlı olarak yeniden düzenlendiği anlaşılmış, rölovesi alınarak kaldırılan bu malzemelerden sonra özgün girişin bir bölümü ortaya çıkarılmıştır¹⁴. Buna göre girişin basit bir açıklık şeklinde olmadığı, iç kısımda sövenin içe taşkın pahlı bir başka taş ile ilişkilendirilerek adeta özel bir yere açılan kapı şeklinde yapıldığı görülmektedir (Foto. 21, 27). Yapının zemininin kesme taş kaplamalı olduğu anlaşılmaktadır. Fakat zemin günümüzde her yerde aynı seviyede değildir. Bazı bölümlerde zemin kaplaması sökülmüş, bazı kısımlarda ise yaklaşık 15-20 cm daha aşağıdadır. Bunda aynı zamanda malzeme farklılığı da dikkati çeker. Güneydoğu bölümde düzgün döşeme izlenirken, diğer kısımlarda moloz taş döşeme görülür. Bu da yapının içerisinde fazla oynandığını göstermektedir (Foto. 24). Bu durum iç kısımda ortaya çıkan ve çamur harçlı olarak örülen moloz taşlı duvarlardan da anlaşılmaktadır.

O. Aslanapa'nın bahsettiği batı duvarda, zemin seviyesindeki açıklık yaptığımız sondaj çalışması esnasında görülemedi. Kazı sonrasında büyük bir ihtimalle açılan kısımlar kapatılırken bu bölüme zarar verilmiş olsa gerekir. Çünkü O. Aslanapa'nın makalesinde yayınladığı fotoğrafta görülen yüksek duvar, günümüzde mevcut değildir¹⁵ (Foto. 25).

Sondaj çalışması bazı bölümlerde yapının statik açından zarar verir düşüncesiyle gerçekleştirilmemiştir. Özellikle güney duvara koruma amaçlı olarak sonradan yapılan destek sistemi olduğu gibi bırakılmış, yine bu yönde gerekli temizlik yapılamamıştır. Yapının güney duvarındaki mevcut kalıntılar bu yönde ikinci bir tonozun olabileceğini göstermektedir. Yalnız bunun gerçek anlamda doğruluğunu tespit edebilmek için alanda kazı yapılması gerekmektedir (Foto. 25).

Yapı mevcut şekliyle statik açıdan problemlili görünmektedir. Bunun için bir an önce korumaya yönelik uygulama yapılması gerekmektedir. En azından bazı bölümlerde sağlamlaştırma yapılırken, aynı zamanda bütünüyle askıya alınmanın yolu aranmalıdır (Foto. 28).

Keykubadiye Sarayında rölove, restitüsyon ve restorasyon projelerinin yapılmasına yönelik olarak yürütülen sondaj çalışmalarında, temizliği büyük ölçüde tamamlanan tescilli yapıların her

¹⁴ Yapının geçen yüzyılın ilk yarısında bir süre cami olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Söz konusu kapı bu süreçte daraltılmış olabilir.

¹⁵ Aslanapa, *a.g.m.*, r. 14.

ikisinin de bir an önce onarılması gerekmektedir. Özellikle Dört Kemerli Yapı, kuzeybatı ve güneybatı ayaklarındaki taşların erimesine bağlı olarak yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Tonozlu yapı (Büyük Köşk) ise daha vahim durumdadır. Tonozun bir kısmı çökmüş, mevcut kısımlar ise yıkılmak üzeredir.

KAYNAKÇA

Aslanapa, Oktay, “Kayseri’de Keykubadiye Köşkleri Kazısı”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.XIII-1, 1964, s. 19-40.

Çayırdag, Mehmet, Kayseri’de Selçuklu Sarayları ve Köşkleri, *Vakıflar Dergisi*, S.28, Ankara, 2004, s. 237-264.

Erdmann, Kurt, “Keykubadiye’deki Dört Kemerli Bina Hakkında”, *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, 1957, s. 93-106.

İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuknâme)*, (Çeviren: M.Öztürk) C.I, II. Ankara, 1996.

Oral, Zeki, “Kayseri’de Kubadiye Sarayları”, *Belleten*, C. XVII, S. 68, Ankara, 1953, s. 501-517.

Özdemir, Yurdağül, *Kayseri Keykubadiye Sarayı Arkeolojisi*, S.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014.

ÇİZİM VE FOTOĞRAFLAR

Harita: Keykubadiye Sarayı 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı

Foto. 1: Keykubadiye Sarayı Yerleşkesi

Foto. 2: Dört Kemerli Yapı Sondaj Öncesi

Foto. 3: Dört Kemerli Yapı Çevresindeki Çalışmalar

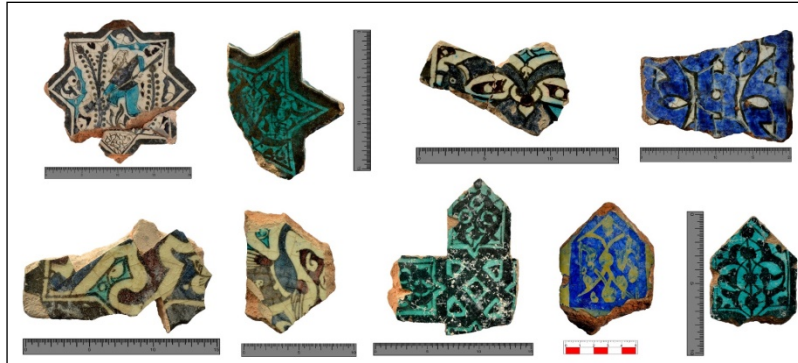

Foto. 4: Dört Kemerli Yapı Çevresinde Çıkarılan Çini Örnekleri

Foto. 5: Dört Kemerli Yapı Kuzey ve Doğu Cepheler

Foto. 6: Dört Kemerli Yapının Doğusunda Çıkarılan Boncuk

Foto. 7: Dört Kemerli Yapı Doğu Cephe Seramik Buluntuları

Foto. 8: Dört Kemerli Yapının Doğu Yöndeki Duvarın Kuzeye Doğru Devam Eden Bölümleri

Foto. 9: Dört Kemerli Yapının Kuzeydoğu Ayağı

Foto. 10: Dört Kemerli Yapının Batısında Çıkarılan Tuğla

Foto. 11: Dört Kemerli Yapının İç Kısmı

Foto. 12: Dört Kemerli Yapıda Askıya Alma İşlemi

Foto. 13: Dört Kemerli Yapı,
Güneybatı Ayak

Foto. 14: Dört Kemerli Yapı,
Kuzey ve Batı Cephe

Foto. 15: Dört Kemerli Yapı, Güney Cephe

Foto. 16: Dört Kemerli Yapı, İç Kısımdaki
Merdiven

Foto. 17: Dört Kemerli Yapı, Sondaj Sonrası

Foto. 18: Tonozlu Yapı Sondaj Öncesi

Foto. 19: Tonozlu Yapı, Doğu Cephesi

Foto. 20: Tonozlu Yapının Güneydoğu Köşesindeki Kapı Açıklığı

Foto. 21: Tonozlu Yapının Güneydoğu Köşesindeki Kapı Açıklığı ve Taş Döşeli Zemin

Foto. 22: Tonozlu Yapının Güneyinde Bulunan Alçı

Foto. 23: Tonozlu Yapının Güneyindeki Döşeme

Foto. 24: Tonozlu Yapının İç Kısımındaki Döşeme

Foto. 25: Tonozlu Yapının Güney ve Batı Cepheleri

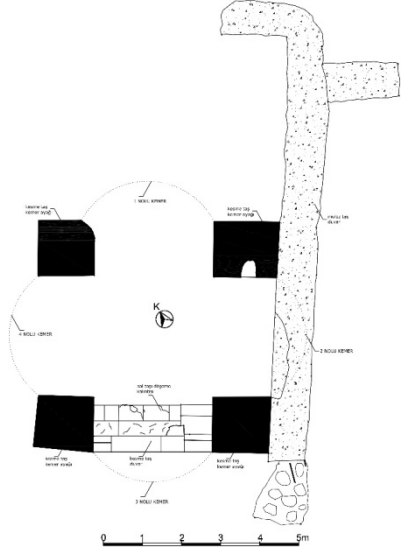
Foto. 26: Tonozlu Yapıda Bulunan Sikkenin Her İki Yüzü

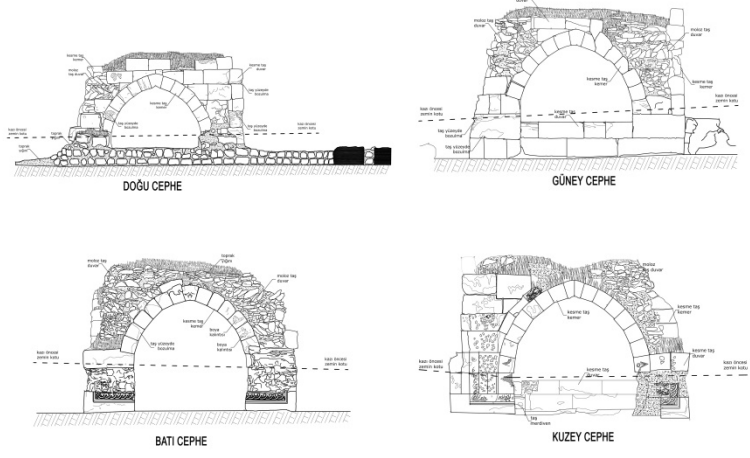
Foto. 27: Tonozlu Yapının Güneyindeki Kapı

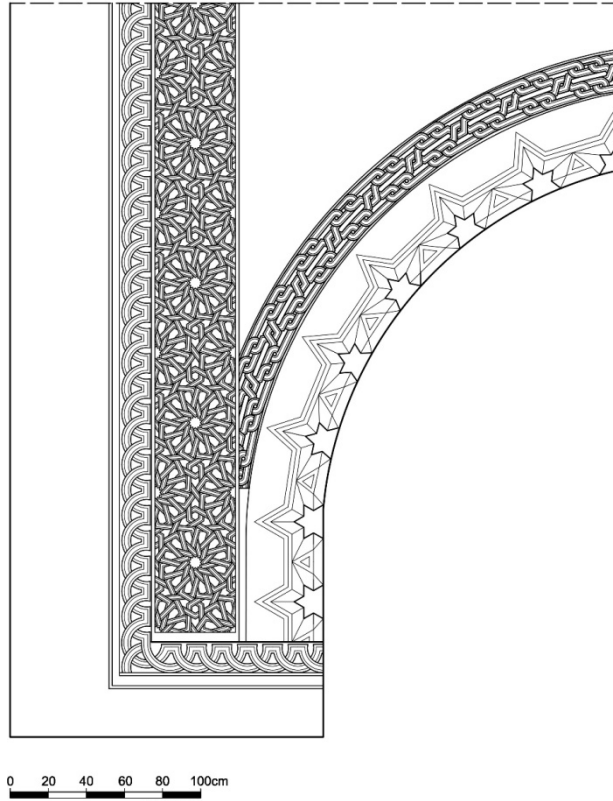
Foto. 28: Tonozlu Yapının Sondaj Sonrası Görünüşü

Çizim 1: Sondaj Sonrası Dört Kemerli Yapı ve Çevresi Planı (Oba Şehircilik ve Mimarlık)

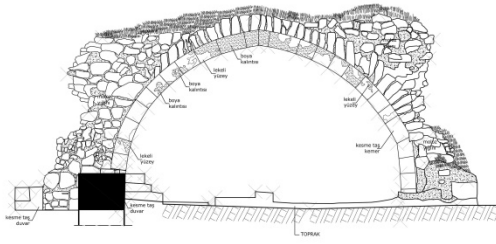
Çizim 2: Dört Kemerli Yapı Cepheleri (Oba Şehircilik ve Mimarlık)

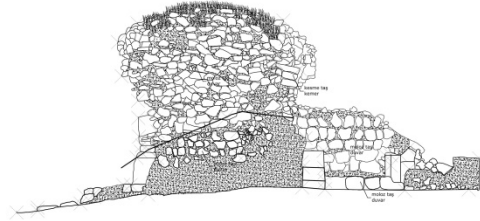
Çizim 3: Dört Kemerli Yapının Kuzey Cephe Süslemeleri

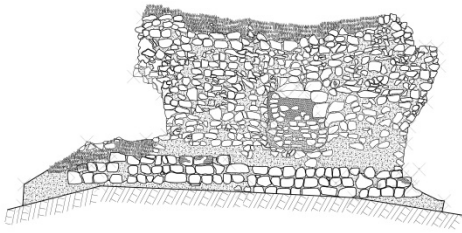
Çizim 4: Sondaj Sonrası Tonozlu Yapı ve Çevresi Planı (Oba Şehircilik ve Mimarlık)

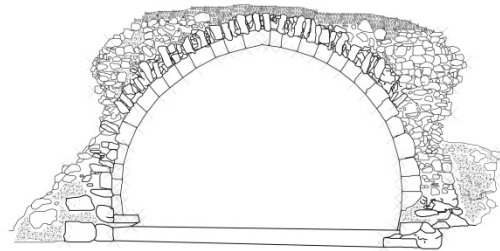
DOĞU CEPHE

GÜNEY CEPHE

KUZAY CEPHE

BATI CEPHE

Çizim 5: Tonozlu Yapı Cepheleri (Oba Şehircilik ve Mimarlık)